

IDEOLOŠKA BORBA U PISANJU AVANGARDE*

1.

Mi danas preživljavamo ne „krizu civilizacije”, što do besvesti ponavlja buržoaska ideologija, nego jednostavno — mada uz sve veće teškoće i sve očiglednije — fazu simultanog vrhunca, pre-rastanja i raspadanja kapitalističkog načina proizvodnje. U sukobu koji se svuda širi i produbljuje između imperijalizma i socijalizma, ovo znači, dijalektički, na nivou nadgradnje, dovođenje u pitanje same „suštine” značenja. „Krizi” u književnosti, beskrajne diskusije o toj krizi, predstavljaju u ovom istorijskom procesu samo jedan od simptoma, mada od velikog značaja. U Francuskoj, ovaj simptom se stalno razvijao posle kvalitativnog skoka klasne borbe u maju 1968. godine, u fabrikama, ali takođe, i to po prvi put kao konačan preokret, na Univerzitetu — u centru reprodukcije i prenošenja znanja.

2.

Ovoj krizi treba da otkrijemo pravu suštinu: progresivno ponavljanje istog upornog pitanja, koje ne prestaje već čitav vek — to jest od osnivanja Marksove i Engelsove nauke o istorijskom razvitku i od praktičnih promena koje je ta nauka prouzrokovala — pitanja pomeranog kroz razne kontekste, preinačavanog, koje je malo-pomalo izgradilo svoje sopstvene naučne instrumente. Mi upotrebljavamo reči *pisanje, tekst* da

*) Philippe Sollers, „La lutte ideologique dans l'écriture de l'avantgarde”, Intervention au Colloque de Cluny II, organisé par *La nouvelle critique*.

bismo izrazili pitanje koje bi moglo između ostalih posledica da nam da odgovor na to — šta je bila, ili na šta pretenduje „književnost“. Naša je namera da pokažemo da se ti pojmovi mogu sagledati samo u svetlosti istorijskog materijalizma, i na Frojdovom otkriću podsvesnog.

3.

Naš ugao posmatranja je namerno sužen, teoretski. Nikakva taktička potreba ne zahteva da ovdje, u ovom času, napustimo pojam *avangarde*; taj pojam naprotiv može optimalno da prikaže protivrečnosti — da moramo voditi računa o *vrlo dugoročnim* razmatranjima: „U političkom i ideološkom području, ishod bitke između socijalizma i kapitalizma biće pouzdan tek posle vrlo dugog perioda. Do konačnog rezultata će se doći ne posle nekoliko desetina godina, nego posle jednog ili više vekova.“ Jedna od naših osnovnih postavki biće ta, da „književnost“ i „filosofija“ za sve vreme pripadaju istom revolucionarnom preobražaju. Pisanje, tekst, smatramo dakle elementima koji sadrže u sebi književno delovanje, koje nema drugog sadržaja, kao što je pisao Medvjedev, sem „ideologije na putu stvaranja, živi proces formiranja ideološkog horizonta“. Radi se o produktivnoj i kritičkoj integraciji, čiji odnos prema naukama i uticaj na novu filozofsku praksu treba pratiti i ocenjivati.

4.

S obzirom da u prvi plan stavljamo izraženo, oblast našeg istraživanja neće nikad biti *samo* ideologija, kao što nas uopštavanje tog izraženog neće navesti da ga prihvatimo kao formalan predmet i da ga zadržimo u okvirima „umetničkog dela“. Ne radi se ni o povratku na neposredno i mehaničko odražavanje društvenih i ekonomskih tokova, ni o formalističkom, ograničenom tumačenju tekstova. Prodor koji pokušavamo da ostvarimo može nam pomoći da artikuliramo nauku o ideologijama u trenutku njihovih promena, to jest, prema T. Erberu (*Prilog opštoj teoriji ideologija*), u trenutku kada te promene dobijaju, za vladajuću ideologiju (u nauci, u estetici, u politici), „status pomamnog izražavanja“. Taj status je očigledno maska pod kojom se pojavljuje promena, a pisanje, u diferencijalnom smislu koji podrazumevamo, ne odstupa od pravila.

5.

Nadrealizam je bio, kako je to oštroumno zapazio Lui Otbin u jednom skorašnjem tekstu, siste-

matisko ispoljavanje jednog od tih „delira”. Nadrealistički pokret je u stvari i *postavio* i *ne-shvatio* probleme sa kojima se nužno sukobljava avangarda sa Zapada, čija „književnost” nije ništa sem izmišljene reči koja pripada prostoru jednog bezživotnog znanja. Ovi problemi se zovu: kulturno prosejavanje, podsvest/govor, Orijent, marksizam. Može se reći da je Andre Breton na taj način odredio *predmet* našeg ispitivanja u svoj kompleksnosti, da bi ga u isti mah prekrio gustim tkanjem pogrešnih tumačenja koja mu onemogućavaju naučni pristup i podređuju ga zakonima interpretacije, i to pod dominacijom Hegelovog konceptualizma, *nepročitano* od strane Marksa, Engelsa ili Lenjina, u stvari nepročitano Hegela: — hoćemo ovim da naglasimo da je neophodno čitanje celog Hegela, od *Nauke* o logici do *Estetike*, i to kritičko čitanje.

a) Kulturno prosejavanje: pronalaženje onoga što Breton naziva „delima latentnog, izuzetno bogatog sadržaja”, tvrđenje da „klasici koje je sebi izabrala buržoazija nisu naši”. Breton, na primer, piše povodom Lotreamona: „Svetla kojima izvesna dela počinju da zrače posle pedeset godina, postepeno zamračivanje nekih drugih, dozvoljavaju nam da razlikujemo bisere od šljunka. Takvo razdvajanje međutim ne bi bilo dovoljno kad ne bismo tražili razliku u prirodi koja razdvaja jedne od drugih.” Uprkos pozitivne postavke: „Književnost ne samo da ne može da se proučava van istorije društva i van istorije književnosti, nego se ne može ni *stvarati* nezavisno od epohe, bez pomirenja, u ličnosti književnika, ta dva potpuno različita elementa: istorije društva do njega, istorije književnosti do njega” (embrionarno poznavanje istorijskih „diferencijalnih trenutnosti”), ne bi se moglo reći da je nadrealizam zaista skovao oruđa za objektivno shvatanje te razlike. Pre bi se moglo reći da je nadrealizam, na kraju krajeva, subjektivno doprineo da se ta razlika zamuti i izbriše.

b) Podsvest/govor: obeležavanje značaja Frojda, ali sve skriveniji povratak Jungovoj „teoriji” o subjektu „obdarenom dubinom”; uglubljavaње — kao talog poetike XIX veka — u spiritualističko zastranjivanje. Pogrešna teza „automatskog pisanja”, nesposobnog da prevaziđe psihološke okvire.

c) Orijent: „Ta reč — piše Breton — verovatno odgovara nespokojstvu koje karakteriše naše vreme, izvesnoj potajnoj nadi, nekom podsvesnom predviđanju; ne može biti da se ono nameće uzalud. Sama po sebi, ta reč predstavlja jedan izvestan zaključak, što današnji reacionari dobro znaju, zbog čega ne propuštaju ni jednu priliku da kritikuju Orijent”. Ovo važi u odnosu

na tadašnju francusku desnicu (Valeri, Moras), ali ostaje usko simbolično, nazadno u odnosu na prodor materijalizovane značajnosti (Arto) i bez poznavanja revolucionarnih previranja ovog kontinenta (čije početke možemo da prepoznamo, sa Lenjinom, već 1905. godine).

d) Marksizam: nepoznavanje naučnog socijalizma i vezivanje za utopijski socijalizam, konfuzija između materijalističke dijalektike i Hegelove dijalektike, podređivanje političkog etičkom, pokušaj „mirenja” materijalizma i idealizma.

Breton, dakle, umesto da posmatra sve ove nivoe u delovanju njihovih osobenosti, stvara neku vrstu „fantazmatične sinteze”. To ne isključuje da baš ti *nivoi*, u realnosti i teoretski, postavljaju pitanja. Breton je shvatio da samo delovanje *grupe* može istovremeno rešavati te protivrečnosti, a takvo shvatanje predstavlja nesumnjivo najdublji smisao nadrealizma, koji mora da bude „postavljen na noge” da bi se razvio u budućnosti: „Možda je budućnost nadrealizma — piše Blanšo — u traženju mnogostrukosti kojom bi se izbegla jednostranost, a koja bi prevazišla sveukupnost (zahtevajući u isto vreme da ta sveukupnost bude ispunjena), i održavala bespoštednu kontradikciju i raskid sa Jedinim.” Uslov za tu budućnost, — Blanšo to očigledno ne bi umeo da formuliše, — leži u materijalističkoj gnoseologiji, koja je u osnovi strana nadrealizmu. Mi smo zapazili dva izuzetka: Arto (zbog upražnjavanja izražajnosti koja daleko prevazilazi sve ostale nadrealiste, koja ga dovodi do neslućenog organskog eksperimentisanja pisanom misli); Bataj (zbog razmišljanja antropološkog karaktera koje unosi stalne promene: ekonomija, preistorija, seksualnost).

6.

Zamislili smo da proučimo funkciju onoga što bi se zvalo „književnost” kao proizvod filosofije izraženog u i kroz verbalno predstavljanje, podređenog tom predstavljanju; upotrebu filosofije kao sredstva za uviđanje društvenih problema i njihovo međusobno povezivanje, filosofsku „pregradu” u trenutku promena unutar istorijskog materijalizma. Književnost, na primer, u uslovima feudalne proizvodnje, ima funkciju održavanja mitske celokupnosti bazirane na simbolu, a u uslovima kapitalističkog načina proizvodnje, narativnog prisvajanja reprodukcije kojom upravljaju znak. U uslovima kapitalističkog načina proizvodnje, pre uvođenja — pod pritiskom Frojdovih otkrića — problematike *značenja* (Lakan) i *pisanja* (Derida), — ova dva pojma se nikako ne poklapaju, nego upućuju, jedan na mogućnost primene psihoanalize kao nauke i teorije o pred-

metu nauke, a drugi na kritiku metafizičkih shvatanja podređenih dominaciji logosa i na začetak opšte teorije o načinu označavanja u istoriji (takođe na stvaranje, od prvostepenog značaja, a na bazi naučnog pristupa rezultatima ruskih „formalista” i strukturalne lingvistike, teoriji o primeni značenja kao što je *semanaliza* Julije Kristeve) — pre, dakle, ovog niza pronalazaka koji nagoveštavaju prelaz ka jednom drugom načinu proizvodnje, lako je primetiti preovlađivanje forme kao što je „roman” i pozitivističke ideologije lingvistike, a sa druge strane, u smislu kompenzacije spiritualističko-religiozne regresije izražene u „poeziji” kao neposrednoj posledici veštačkog raščlanjivanja kojem je podvrgnuta realnost.

Na taj način, književnost, poezija, postaju suviše često bilo alibi za formalističko ponavljanje, bilo druga strana jedne filosofije koja ne može i neće da uvidi potres izazvan dijalektičkim materijalizmom. Sa druge strane, može se reći da su nesumnjive teškoće koje susreće „socijalistički realizam” na istoku, posledica nedovoljnog reaktiviranja marksističke filosofije (nedostatak *produktivnog* čitanja Marksa, Engelsa, Lenjina). Međutim, na zapadu je vrlo karakterističan privilegovan odnos koji se još uvek uspostavlja kao nekada između religije i umetnosti, između izvesne ontološke filosofije i poetskog jezika. Otuda potiče duboko reakcionarna postavka Hajdegera, da je umetnost „utoliko suštinska, ukoliko ona sama stvara istoriju”. Tu nalazimo preterano davanje značaja „kreaciji i reči” („Reč je okvir, to jest obitavalište bića”), koja niče iz zemlje kao istovremeno procvetavanje lepote i istine („Lepota je obitavalište istine u smislu njenog procvetavanja”), istina „nastaje” u ruhu umetnosti („U suštini umetničkog dela nastaje istina” / „Suština umetnosti je istina koja deluje sama po sebi”) itd. Mogli bismo jednostavno da kažemo da je Hajdegerovo izražavanje u *Čemu pesnici* i *Poreklo umetničkog dela*, vrhunac nepromišljene metaforizacije seksualne radosti (nicanje, cvetanje, šikljanje, iskršavanje...): „Najdublja realnost umetničkog dela je nosilac događaja samo ako je ona nošena u istini koju sama rađa.” Hajdeger ostvaruje iracionalnu suprotnost Hegelove *Estetike*, i jasno je onda zašto se sa tolikom upornošću poziva na Helderlina, Hegelovog savremenika, koji predstavlja tu suprotnost u *budućnosti*, dok je Hajdegerova filosofija njeno predskazano ostvarenje. U tom filozofskom stavu počiva i dan-danji sahranjivanje Hegela, i automatski se javlja halucinantna potreba da se Marks zaboravi kao da nikada nije ni postojao, to jest da se svede na beživotni skelet: jedan tekst kao i svi ostali. Izvesni mislioci ne mogu nikada da se pomire što govore sa

stanovišta svog mrtvog oca, naročito kada je taj otac, kao što je slučaj sa Hegelom, oličenje same smrti. Hiperracionalni rad Marksov, Lenjinov, zaista je *ubistven* za nazadnjačku poetičku misu i za univerzitetsko filozofsko samozadovoljstvo.

7.

„Do sada — pisao je Engels u *Dijalektici prirode* — prirodne nauke, kao i filozofija, potpuno su zastavljale uticaj čovekovog delovanja na razvoj misli. One razdvajaju praksu od misli.” Mi mislimo da je došlo vreme za pisanje jedinstvene nauke o prirodi i ljudskoj misli, tog „pozorišta naučne ere — pozorišta saznanja kroz jezik i pisanje — koje je prizivao Breht, gde „efekt otuđenja” postaje *društvena* činjenica. „Nearistotelovska” dramaturgija koja sadrži svoje *transfere* i koja se razvija po „objektivnim protivrečnostima sadržanim u svakom realnom procesu”. „Piscu su sve potrebija poznavanja naučnih dostignuća” — piše dalje Breht. „I malo-pomalo sama njegova umetnost počinje da razvija jednu nauku, ili bar tehniku, koja u odnosu prema nauci ranijih generacija, predstavlja isto što i hemija u odnosu na alhemiju.”

Danas se već može predvideti šta će razlikovati ovakvo pisanje od filozofije i književnosti u starom smislu tih reči. Možemo npr. privremeno zameniti reč *filozofija* rečju *književnost* u kritici spekulativne filozofije koju je izveo Luj Altiser u eseju *Lenjin i filozofija*: „/Književnost/ ne može da podnese misao o teoriji (to jest o objektivnoj spoznaji) /književnosti/, koja bi bila u stanju da promeni svoju tradicionalnu praksu. Takva teorija bi za nju bila ubistvena, jer cela književnost živi od njenog negiranja.” Ako se može smatrati da je potiskivanje u podsvest filozofije — politika, to potiskivanje književnosti bila bi filozofija. Književnost živi od filozofije, ali ne pasivno, nego u kompleksnim odnosima, jer ona dopunjuje ono što filozofija ne može da obuhvati (u svakom slučaju, pre svog „kraja” kod Hegela): istinsko izražavanje, odnosno predstavljanje sebe kao takve. Književnost vraća filozofiji „imaginarno”, kojim ona, obuzeta istraživanjem simboličkog polja, koje je pomerenom naučnim otkrićima, ne može da se bavi. „Književnost” funkcioniše dakle kao *potisnuto potisnutog*, kao protivrečnost drugog stepena, koja dvostruko uzdrmana teorijom podsvesnog i pisanjem o političkoj problematici, s druge strane otvara polje problemu prevashodnog značenja: pitanju procesa u kome se jezik proizvodi i u istom vreme materijalno menja u istoriji. To je prizor koji je u dijalektičkom odnosu sa ostalim prizorima koji sami sobom ne mogu da se izraze.

Nova praksa pisanja može, zauzvrat, razarajući uticanje „književnosti”, i kroz kritiku prelaznih oblika stvaralaštva, da ojača marksizam kao „primenjenu filosofiju”; i da mu omogući, bez potčinjavanja (što je slučaj sa parom filosofija/književnost koji se, pod uticajem idealizma, uvek suprotstavljao nauci i politici), ne njegovu *derivaciju*, nego *produktivno udvajanje*, da ostvari tačku podudaranja koju je najavio Lakan u članku „Nauka i Istina”, između revolucionara, pisca i psihoanalitičara. Tek onda bi književnost i filosofija govorile o onome o čemu još ne mogu. Ostaje još, i to je pitanje od prvostepenog značaja, određivanje mesta jednog takvog pisanja unutar svakog načina proizvodnje, to jest u odnosu na istorijski materijalizam.

Da bismo dali primer kolika se oblast istraživanja otvara na ovaj način pred nama, podsetimo jednostavno na „alfabetsku revoluciju”, o kojoj Zan-Zak Goblo piše u svojoj knjizi *Istorijski materijalizam i istorija civilizacija*: „Značajan paradoks: to što je postalo „pravilo”, rođeno je kao izuzetak.” I dalje: „Ideografski i fonografski aspekti kineskog pisma su istovremeno protivrečni i dopunski: otuda proizlazi nepodudarnost između pisanja i čitanja, između pisanog i govornog jezika. Otuda potiče takođe mogućnost upotrebe kineskog, bez poznavanja govornog, kao naučnog jezika: ovo delimično objašnjava zračenje kineskog jezika i kulture na Koreju, Japan i Vijetnam, kao i kulturno jedinstvo samog kineskog sveta.” Ova oblast nas navodi, s druge strane, na pitanje „azijskog načina proizvodnje”, o kome piše Jan Bani u svom tekstu „Društvena formacija u Aziji u svetlu antičke orijentalne filosofije”, u kome podvlači nepostojanje odnosa gospodar/rob u toj društveno-pravnoj konfiguraciji (dakle, možemo da dodamo, i nepostojanje Hegelovih kategorija): „U najstarijoj kineskoj misli može se nazreti neka vrsta 'podruštvljavanja', očovečenja, politizacije cele prirode. Kasnije se taj embrionarni dijalektički pogled širi i postaje odlika ontološke misli. Ideja o protivrečnosti, o udvajanju jedinstvenog, ta 'baza' dijalektike (po Lenjinu) se vrlo živo afirmiše. Dok se u grčkoj filosofiji ona jasno javlja tek kod Heraklita, u Kini se rodila sa samom filosofijom.”

Treba li ponoviti Frojđovu primedbu u vezi sa radom sna, u njegovom *Značenju snova*: „Simboli sna imaju više značenja, često imaju mnogo značenja, tako da, kao u kineskom pismu, samo kontekst može da dovede do tačnog razumevanja. Zahvaljujući tome, san dopušta dalja interpretiranja i može da predstavlja jednim sadržajem više različitih misli i više nagona želja različite prirode.” Vidi se da se ovde, kao i u istoriji, najstarije priključuje najnovijem; u tom

zagrljaju treba otpočeti dešifrovanje. Treba insistirati na tome, da filosofija, poezija, književnost, imaju zajednički elemenat koji je njihov „potisnuti deo”; ne zaboraviti da su one stecište „negiranja realne aktivnosti”, „negiranja kojim se filosofija sama sebi prepričava da bi ljudi verovali u to što priča, kao i da bi verovali da je ona iznad politike, kao što je iznad klasa” (Altiser); praktikovati pisanje materijalističko i dijalektičko, koje se „odreklo nepoznavanja i koje, pošto zna šta radi, *deluje u skladu sa onim što jeste (isto)*”; to znači raskinuti i sa spiritualizmom i idealizmom, i sa njegovom saučesničkom suprotnošću: formalizmom. Već Majakovski je rekao: „Treba razbiti u hiljadu komada bajku o apolitičkoj umetnosti.” Što nikako ne znači, *naprotiv*, da ideološka borba u književnosti treba da bude *neposredno* politička. U stvarnosti, taj politički zadatak, koji je obeležen neprekidnim angažovanjem u istoriji i klasnoj borbi, biće ostvaren ako se pisanje *prepozna* u svojoj funkciji „univerzalnog stecišta”, u praktikovanju kontradikcija i u borbi suprotnosti; ako se temelji na prirodnim naukama, na nauci o istoriji i na nauci o podsvesti; ako shvati, kao što je rekao Lenjin, „da će samo socijalizam osloboditi nauku od njenih buržoaskih okova”.

Saznanje koje stiče misao podređena objektivnoj dijalektici — dijalektičkom materijalizmu — upisuje se neizbrisivo u tekst, čija gnoseološka uloga na taj način postaje spoznaja beskraja u oblasti istorije; spoznaja, na primer, putem jezika, da je matematička beskonačnost uzeta baš iz realnog sveta. Engels je rekao da je Furije napisao „matematičku poemu”, a Hegel „dijalektičku poemu”; tekst o kome govorimo morao bi da bude takav, materijalistički, istorijski, dijalektičan, o novoj ideološkoj praksi marksizma kao transformatora osnove naše misli.

Označićemo ovde vrlo konkretne posledice: poznat je uticaj koji je na razvoj hemije učinio pronalazak jednog načina pisanja *-crte-* u obeležavanju razvijenih formula, takozvanom atomskom obeležavanju. Tekst uvodi, u oblasti ideologije, jednu vrstu sličnog obeležavanja, „medumolekularnog”. Tekst će predstavljati prema klasičnoj književnosti isti odnos kao hemija prema alhemiji. Pod tim uglom, tekst može da se shvati kao analiza isključivanja subjekta iz govora nauke: zbog toga smo rekli da on „zna” psihozu, a ne neurozu, kako je do sada neurotično pokušavano da nam se prikaže. U tom pogledu možemo da tvrdimo da tekst obnavlja saznanje, koje nije ništa drugo nego neprestano stavljanje u pitanje svakog saznanja.

Dalji razvitak ove prakse avangardnog pisanja i ideološke borbe koju ona vodi u smislu socijalističke revolucije, treba da dovede do „izlaza”, koji će biti suđen prema rezultatima. Budućnost će potvrditi ili poreći opravdanost naših današnjih ambicija.

(Prevela s francuskog SVETLANA TERMAČIĆ)

